

ОРГАНИЗАЦИЯ И ФУНКЦИИ НА ПРОКУРАТУРАТА В ЛАТВИЯ

*Рудите Аболина*³⁴

Последните политически, икономически и социални събития в Европа, както и в целия свят, доведоха до сериозни институционални промени в много страни. Без съмнение, това се отнася и за Латвия, която се присъедини към Европейския съюз през май 2004 г.

По-долу ще бъдат очертани реформите в областта на правораздаването в Латвия в периода след възстановяване на нейната независимост и след присъединяването ѝ към Европейския съюз и ще бъде направен преглед на създаването на прокуратурата и основните дейности, които тя осъществява.

Прокуратурата в Република Латвия беше създадена през 1990 г., веднага след като държавата възстанови своята независимост. През 1994 г. латвийският парламент прие Закон за прокуратурата, с който бяха направени редица съществени нововъведения.

С латвийския Закон за прокуратурата беше направен опит в правната уредба да бъдат заложили всички основни принципи, които се съдържат в насоките на ООН за ролята на прокуратурата. Освен това, в латвийския закон бяха включени и правила, станали по-късно част от Препоръка (2000) 19 на Съвета на Европа.

Според чл. 1 от този закон прокуратурата в Република Латвия е институция на съдебната власт. Тя е изградена като единна, централизирана, тристепенна система и се състои от Главна прокуратура, районни и окръжни (или градски) съдебни прокуратури. Тази структура съответства на латвийската тристепенна съдебна система. В случай на необходимост законът дава право на главния прокурор да създава специализирани прокуратури. Основанието за създаване на такива прокуратури могат да бъдат както конкретната криминалогична обстановка в страната, така и специфичните особености на определени разследвания. В момента има специализирани прокуратури, които се занимават с преследването на корупция, организирана престъпност, митнически престъпления, престъпления от финансов и икономически характер и т.н. Прокурорите, които работят в тези прокуратури, преминават през специално обучение, което е абсолютно необходимо за тяхната дейност.

Прокуратурата упражнява надзор и върху работата на специализираната служба за борба с изпирането на пари, чийто ръководител се назначава от главния прокурор.

Всички дирекции и отдели на прокуратурата се управляват от ръководители. Те се назначават за период от пет години от главния прокурор, който трябва да взема предвид позицията на Комисията по атестациите, когато взема такова решение.

³⁴ Рудите Аболина е старши прокурор в Отдела за управление и анализ на работата в Главната прокуратура на Република Латвия. Работила е като следовател в Министерството на вътрешните работи и като прокурор в различни отдели. Заместник-председател е на Управителния съвет за Централна и Източна Европа на *Европа 2000* и лектор на редица международни конференции.

За техническата и финансовата дейност в прокуратурата отговарят административният директор и техническият персонал.

Главният прокурор, който стои начело на прокуратурата, ръководи и контролира дейността на всички прокуратури и в съответствие с предвидения бюджет определя вътрешната структура на институцията и нейното кадрово осигуряване.

Главният прокурор се назначава от парламента за мандат от пет години по препоръка на председателя на Върховния съд. Законът определя изискванията, на които кандидатите за главен прокурор трябва да отговарят, както и основанията за предсрочно освобождаване (например нарушаване на ограниченията, предвидени в специалния Закон за предотвратяване на конфликта на интереси в работата на държавните служители, извършване на престъпление и др.). Законът урежда и процедурата за предсрочно освобождаване, която най-добре разкрива дали главният прокурор се разглежда като политическа фигура или като професионалист.

Въпросът за освобождаване на главния прокурор преди изтичане на неговия мандат не се разглежда единствено от парламента, т.е. от политиките. Тук важна роля играе и Върховният съд, който излиза със свое становище. В случай, че съдиите от Върховния съд не са установили нарушения, допуснати от главния прокурор, парламентът губи всички права да се занимава с този въпрос.

Главната прокуратура се състои от три дирекции, които условно могат да бъдат наречени дирекция по наказателно право, дирекция за защита на правата и правните интереси на лицата и държавата и дирекция, която се занимава с анализ и управление на работата на прокурорите. Ръководителите на трите дирекции отговарят за своите сфери на дейност на територията на цялата страна, като едновременно с това са и заместник-главни прокурори. Един от тях изпълнява задълженията на главен прокурор, когато главният прокурор отсъства.

При такава организационна структура принципът за независимост на прокурора, постановен със закона, се оказва особено важен. Всеки прокурор, който разследва определен случай, е независим в своите решения и серъководи единствено от закона и вътрешното си убеждение. Прокурорът, който заема по-висшестояща позиция, може да дава указания на нисшестоящия прокурор по отношение на събирането на доказателства по конкретно дело, но не и по отношение на квалификацията на криминалното деяние и оценката на доказателствата.

Прокурорите са независими при вземането на решение за това дали да повдигнат обвинение или да оттеглят повдигнатото обвинение срещу определено лице. Основният принцип, залегнал в закона е, че висшестоящият прокурор има право да иземе всяко дело от нисшестоящия прокурор, но няма право да дава указания на подчинените му прокурори да извършват действия, които са в противоречие с тяхното вътрешно убеждение. В закона има специална разпоредба, която постановява, че в своята работа прокурорът трябва да бъде независим от влиянието на другите държавни и административни институции и служители и да се съобразява единствено със закона. Законът предвижда наказателна отговорност за опит за оказване

на въздействие върху прокурор с цел намеса в извършването от него разследване.

Законът предвижда също така че, когато прокурор е задържан, арестуван или спрямо него са наложени други мерки, които ограничават неговите права, незабавно за случая се уведомява главният прокурор.

Главният прокурор назначава прокурорите за неопределен срок, като изхожда от принципите за професионализъм и етика. Неограниченият срок за заемане на длъжността представлява още една гаранция за независимостта на прокурорите.

В първите години след възстановяване на държавността в Латвия беше трудно да се намерят кандидати за прокурори. Сега нещата се промениха и се провежда много строга процедура на подбор с участието на комисии по атестациите и по квалификацията. Едно лице може да бъде назначено за прокурор, само ако е завършило юридическо образование, преминало е през специално обучение в прокуратурата, положило е успешно изпит за квалификация и е получило положителна оценка от посочените по-горе две комисии.

Законът позволява ротация в рамките на съдебната власт, като прокурорите имат право да започнат работа като съдии, а съдиите – като прокурори. Законът предвижда, че главният прокурор създава т.нар. Съвет на главния прокурор. Това е колегиален орган с консултативни функции, който се занимава с по-важните проблеми в работата на прокурорите. Съветът създава комисии по атестациите и по квалификацията, чиито решения са определящи при назначаването и повишаването на прокурорите.

В съответствие със закона прокурорите са длъжни да изпълняват следните функции: да упражняват надзор върху практическата работа на следствените органи, да организират, ръководят и извършват досъдебното разследване, да повдигат и поддържат обвинение от името на държавата във всички съдебни инстанции, да внасят протести и да упражняват надзор върху изпълнението на наказанията.

Латвийското процесуално законодателство е въвело адекватен баланс в разпределението на задачите и правомощията между разследващите органи, от една страна, и прокуратурата, от друга. В момента има десет институции (като например държавната полиция, финансовата полиция, полицията по сигурността и др.), които имат правото да извършват досъдебно разследване. Тъй като държавната полиция поема най-големия обем от следствената работа, ще бъде разгледана основно нейната работа.

Трябва да се отбележи, че между тези две институции няма административна връзка и въпреки това те работят в много тясно сътрудничество, когато става дума за процесуални въпроси. Полицията отговаря за събиране на допустимите доказателства и за разкриване на престъпленията, докато задачата на прокуратурата е да организира и да упражнява надзор върху процеса на разследването в съответствие с Наказателно-процесуалния кодекс, както и да дава задължителни указания на полицейските служители. Освен това, както е посочено в закона, прокурорът е единственият орган, който след като получи документите от полицията, преценява всички

доказателства и взема решение дали да започне наказателно преследване срещу заподозряното лице.

Трябва да се отбележи, че полицията има правото да обжалва решенията на прокурора пред висшестоящия прокурор.

За разследване на случаи на по-тежки престъпления се формират съвместни екипи, в които участват полицейски служители и прокурори.

Тъй като прокуратурата отговаря за законосъобразността и ефективността на досъдебното разследване като цяло, прокурорите имат правомощие да упражняват надзор за законосъобразност върху дейността на полицията. Ако установят нарушение на закона, прокурорите могат да уведомят за това ръководството на полицията или да образуват дисциплинарно или наказателно производство срещу съответния полицейски служител.

В Латвия няма правна норма, която определя като приоритет разследването на определено престъпление. Въпреки това, съществува практическа възможност главният прокурор в рамките на своите правомощия да определи като приоритетни разследванията на определени престъпления.

Правомощията на прокурора в Латвия надхвърлят границите на наказателното право. Законът задължава прокурорите да извършват проверки и в следните случаи:

- в случай, че са засегнати права и законни интереси на лица, които имат ограничени възможности за защита;
- в случай, че президентът на държавата, правителството или парламентът възложат на прокурора задачата да провери фактите, свързани с определено нарушение на закона;
- при получаване на информация за възможно нарушение на закона, което представлява опасност за държавата.

Освен това в случай, че бъде установена възможност за извършване на нарушение, прокурорът издава писмено предупреждение относно недопустимостта на подобно нарушение в бъдеще.

Прокурорът има също така правото да внася протести срещу незаконосъобразни нормативни актове или правни действия.

В светлината на факта, че латвийското законодателство дава широк обхват от правомощия на прокурора в т.нар. "некриминална сфера", представлява интерес начинът, по който този въпрос е уреден в други страни, особено предвид решенията на конференциите на главните прокурори.

Що се отнася до международното сътрудничество по правни въпроси, трябва да се отбележи, че тук прокуратурата играе ролята на основен участник в процеса на международна взаимна помощ в сферата на наказателното право. Прокурор от главната прокуратура е определен за представител на Латвия в *Eurojust* в Хага.

На последните срещи на главните прокурори в Словакия и Германия основно внимание беше обърнато на подготовката на Етичен кодекс на прокурорите.

Що се отнася до Латвия, Съветът на главния прокурор одобри такъв Етичен кодекс през 1998 г. В този документ се съдържат норми и принципи за професионално поведение, неспазването на които води до налагане на санкции от морално естество (като например порицание, публично извинение и др.). В случай на сериозни нарушения на етичните норми е предвидена дисциплинарна отговорност.

Освен този Етичен кодекс, Законът за прокуратурата също урежда случаи, при които прокурорите носят дисциплинарна отговорност. В случай, че трябва да бъде наложено по-тежко наказание (например понижаване или освобождаване от длъжност), главният прокурор, който има право да наложи всяко дисциплинарно наказание по отношение на всеки прокурор, трябва първо да получи становището на Комисията по атестациите по отношение на съответния прокурор.

В съответствие с Препоръка R (2000) 19 в закона са предвидени условията за работа на прокурора, включително неговото възнаграждение и пенсия. Латвийският Закон за прокуратурата определя, че възнаграждението на прокурора е равно на 90-95% от възнаграждението, получавано от съдиите със същия ранг.

През 1999 г. беше приет специален закон за пенсионирането при дългогодишна работа на прокурорите.

В много отношения латвийският Закон за прокуратурата е в съответствие с разпоредбите на Препоръка R (2000) 19. Въпреки това не може да се твърди, че работата по необходимите промени в организацията на прокуратурата са приключили. Поставено е само началото и предстои още много работа в тази насока.